

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ

ABONAMENTUL :

POLITICA, LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI ARTA

UN NUMĂR :

In România un an 10 lei
„ „ „ „ „ „ 6 „
In toate țările uniunii poștale un an 12 „
„ „ „ „ „ „ 7 „

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

25 Bani

DIRECTOR :

C. RĂDULESCU-MOTRU

PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Se găsește cu numărul la principalele
librării și la depozitarii de ziare
din țară

Prețul anunțurilor pe ultima pagină
pe pagină : 10 lei.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
Bulevardul Ferdinand, 55. — București

No. 12.

DUMINICĂ 28 DECEMBRE 1908

Vol. 5.

SUMARUL :

NOUȚĂȚI :

Apelul membrilor asociațiunii române pentru înaintarea și răspândirea științelor.— Descoperirea unui schelet de om cuaternar.— Biblioteca școlilor secundare din Ploești.

POLITICĂ :

GIACOMO BARZELLOTTI. *Italia și România.*
A. D. XENOPOL. *Politică de babe, politică de curci.*

ȘTIINȚE SOCIALE :

C. RĂDULESCU-MOTRU. *Rolul oamenilor mari și evoluția socială.*
VASILE V. HANEȘ. *O problemă culturală. Forța de expansiune a limbei române.*

LITERATURĂ :

N. EM. TEOHARI. *Ce povestește clopotul.*
RADU D. ROSETTI. *Epigrame.*
MIHAIL I. MIO. *Transpunerile sensoriale în literatură.*

NOTE ȘI DISCUȚIUNI :

V. VÂRCOL. *Curs de dicțiune pentru profesorii secundari.*

NOUȚĂȚI

Apelul membrilor asociațiunii române pentru înaintarea și răspândirea științelor.

Acest apel se adresează românilor de ori și unde. Asociațiunea fiind o instituție a neamului și nu numai a țării românești.

Asociațiunea română pentru înaintarea și răspândirea științelor, este o instituție cu caracter cultural, economic și național. Ea a fost creată în 1902 și a inaugurat activitatea sa, prin congresul dela Iași, din acelaș an. S'a ales atunci Iașul, de oarece în acest oraș se crease, la 1833, cea mai veche Societate culturală română :

Societatea medicilor și naturaliştilor din Moldova, care există și astăzi.

Dela acea dată asociațiunea a mai ținut întrunirile sale în București la 1903, când, sub auspiciile ei a avut loc și Expozițiunea de pe Splaiul General Magheru No. 2. În urmă, la 1904, ea s'a întrunit la Craiova ; în 1905, s'a ținut congresul la Constanța, iar la 1906, congresul a avut loc din nou, în București, cu ocaziunea marelui manifestatiuni culturale, economice și naționale, care a fost, Expozițiunea Generală Română din 1906, întocmită cu prilejul serbării de 40 ani a domniei M. S. Regelui Carol I.

La anul, în toamna anului 1909, se va ține viitorul congres în orașul Focșani, între 20—25 Septembrie.

De astădată orașul Focșani eră locul indicat pentru întrunirea ei și acest congres va avea o însemnătate specială deoarece, în 1909 se împlinesc 50 ani de la unirea țărilor surori : Moldova și Muntenia.

Copiii din 1859, sunt astăzi bătrânii țării ; micile principate dela acea dată au dat naștere Regatului Român ; mulți din vrednicii patrioți dela 1856 — 1859, din fericire mai trăesc încă ; poporul puțin cult, aslat atuncea sub suzeranitatea Turciei, este incontestabil mult mai cult, mai liber, mai fericit, de sine stătător și conștient de misiunea sa.

Unirea a două țări surori, urmează în prezent, unirea sufletească a neamului întreg. El nu poate, deci, la această dată, să nu cate un moment înapoi.

De acolo va putea el căpăta experiența trecutului și din faptele inimoase dela 1821, 1848 și cu deosebire din cele petrecute între 1856 și 1859, Românii vor putea să-și croiască mai sigur, o cale hotărâtă și demnă, prielnică unității culturale a neamului și întăriitoare Regatului Român.

Științele sunt la baza fericirii și puterii popoarelor. Ele, numai, le asigură viitorul și rostul, în lume, în mod neîndoelnic :

Armata, poporul armat chiar, în prezent și viitor, numai atât vor prețui cât vor valora starea lor culturală și puterea lor economică.

Iată de ce la orice năzuință făcută la noi pe căile culturale și economice, inimile cată să se încălzească și orice judecată românească să se înalțe, deoarece am ajuns timpul, când mai mult ca ori în ce altă împrejurare, trebuie să ne încredințăm, că numai într'acolo ne este scăparea și isbânda.

Congresul Asociațiunii Române pentru înaintarea și răspândirea științelor urmărește în prima linie acest scop și iată de ce ducându-ne la Focșani și dându-ne :

. *mână cu mână,*
Cei cu inimă română !..

vom contribui și de astă dată la o lucrare sănătoasă.
Iată ce urmărește Asociațiunea !

Pe acest tărâm nimeni în lume nu poate a ne opri de a lucra pentru înălțarea neamului, unit în cuget și voință.

La Focșani dar, și pentru a răspunde scopului ce urmărim facem cunoscut prin aceasta tuturor celor ce voesc și pot, precum și mulțora ce trebuie să poată și să voiască, să se pregătească de cu vreme cu studii și memorii, să pregătească cercetări noi, sau să rezume pe cele ce le au în curs, și toți să aducă acolo lucrările ce au dat la lumină.

Un congres de această natură și care se ține mai ales după 50 de ani, de la un fapt istoric, atât de hotărâtor pentru neamul românesc, trebuie să fie un fel de examen public, dovada ce trebuie să facem despre bunul nostru mers și despre cele ce trebuie să urmeze pe viitor, față și cu noi înșine și față de alte neamuri, din jurul nostru, pe care trebuie să le convingem despre a noastră vrednicie.

Comitetul Asociațiunii, conform statutelor acesteia, a hotărât prin un proces-verbal următoarele :

«Se decide ca, cu această ocaziune, să se facă o Expozițiune locală și pe lângă alte chestiuni generale și speciale ce se vor trata cu această ocaziune, să se însărcineze anumite persoane cu ținerea a câtorva conferințe publice relative la chestiuni ce interesează mai direct localitatea.

«Cu ocaziunea deschiderii congresului se vor mai ține încă trei conferințe, cu următoarele subiecte :

1) Unirea țărilor.

2) Domnia lui Cuza-Vodă.

3) Progresele făcute în acești 50 de ani, din punctul de vedere cultural, național și economic.

S'a decis de asemenea următoarele, prevăzute în adresa către autoritățile locale :

Având însă în vedere și caracterul special al acestei serbări și ținând să se reamintească tot de odată și cele petrecute în preajma anului 1895 și să se cinstească, și cu această ocaziune memoria marilor patrioți cari au contribuit la acel important act, ținem a vă ruga ca în construcțiunea ce urmează să destinați expozițiunii, să rezervați un loc cam de 100 m. p., în partea centrală a construcției, în care va expune, ori cine va voi și ori de unde va fi, obiecte relative la acea memorabilă dată, ca : documente, fotografii, autografe sau alte obiecte cari vor putea pune în vedere actul unirii sau comemorarea patrioților ce l'au săvârșit».

Români! trebuie să se afirme pe calea științelor și să ia parte în mod neîndoios în avântul mișcării pe toate direcțiunile altor neamuri. Aceasta e o datorie de onoare, nu numai către omenirea din care facem parte, dar mai mult încă e o sfântă datorie de îndeplinire față cu neamul nostru chiar și pentru asigurarea existenței sale în viitor.

Muncind numai cu rost, adică cu pricepere, grație mijloacelor pe cari știința modernă ni le pune la dispozițiune, lucrând fără preget, în orice direcțiune prielnică nouă, vom putea să ne emancipăm și economiceste, fără care emanciparea politică e iluzorie.

Numai punând în valoarea lor absolută, calitățile mari ale neamului nostru și avuțiile pământului bine cuvântat de Dumnezeu pe care trăim, vom putea să devenim mai tari, iar România mai sigură de ziua de mâine și cu rost în ale merului celorlalte popoare cu care ne învecinăm.

Sunt fericit a face cunoscut, că Prefectura de Putna și Primăria orașului Focșani s'au grăbit a ne răspunde, în modul cel mai favorabil, propunerii noastre și că delegatul nostru în localitate, d-nul N. Săveanu e însuflețit de dorul de a face astfel ca pregătirea locală să fie cât mai desăvârșită.

Cu începerea anului 1909 se va publica programul generației al congresului, iar ordinea de zi, se va face cunoscută ca și alte detalii, cel mai târziu la 15 Maiu, a. v., când așteptăm

șosirea adevizunilor ¹⁾ și anunțarea lucrărilor se urmează a se comunica.

Români! Dați sprijinul vostru unei fapte românești.

Președinte, **P. Poni** Secretar General, **Dr. C. I. Istrati**
București.— 25 Noemvrie 1908

* * *

Descoperirea unui schelet de om cuaternar.

Sunt câteva luni numai (Aprilie 1908), de când d-l *O. Hauser*, a descoperit în apropiere de *Abri-sous-Roche du Moustier-de-Peyzac* (Dordogne), un schelet de om, care aparține unui tânăr individ și pe care Dr. *Klaatsch* la clasat în rasa dela *Néanderthal*. *La Revue Scientifique*, după *l'Homme préhistorique*, caracterele sale principale, ca dezvoltarea puternică a arcadei sprâncenelor, maxilarele extraordinar de robuste și dinții considerabil de mari. Maxilarul prezintă un prognatism care aduce puțin cu un bot de animal. Descoperirea acestui schelet néandertaloid — al doilea după cel descoperit în 1856 la Néanderthal într-o vale între Düsseldorf și Eberfeld, în Prusia renană — e cu atât mai interesantă, cu cât în jurul s'au găsit oseminte de mamifere mari, între altele de *Bos primigenius* și silixuri cioplite de tipurile *Achulean* și *Musterian*. Este pentru prima oară că un schelet néandertaloid s'a găsit cu toate oasele pe loc și în Dordogne. Poziția corpului (căci individul era în atitudinea de somn, cu brațul drept sub cap și cu mai multe plăci de silix sub el, drept pernă), a permis credința în o adevărată sepultură și că cadavrul a fost înmormântat. Totuși G. și A. de Mortillet susțin solemn în *le Préhistorique* «că în timpul paleolitic nu se îngropau morții... «Moartea era nimic pentru omul din aceste vremi depărtate. Nu era încă credința în existența sufletului și într'un Dumnezeu, căci rezultanta oricărei idei religioase este respectul morților și nu s'au găsit deloc urme de funerarii, cari s'ar fi introdus în acest caz în cuaternarul vechi. Deci totul pare a indica că omul paleolitic era total lipsit de sentimentul religiozității și că nu se înmormântau morții. (După *Cosmos*, de I. Grecescu).

* * *

Biblioteca școlii secundare din Ploiești.

Această bibliotecă urmărește scopul de a edita lucrări sănătoase, atrăgătoare și utile care să formeze gustul și deprinderea de citire sănătoasă și să îndemne la muncă personală.

No. 1 din această bibliotecă este «Spre Centru Pământului», roman științific-educativ, preluat din franțuzește de d-l Munteanu-Râmnic. E o popularizare științifică, în formă ușoară și literară, cu dialoguri vii, cu descrieri interesante, cu acțiune atrăgătoare, după metodele scriitor Jules Verne. A fost premiată și aprobată, pentru bibliotecile școlare și populare, de Ministerul Instrucțiunii din Franța.

No. 2 cuprinde «Trei convorbiri cu Napoleon III» de Vasile Alexandri. Sunt amintiri și însemnări ale marelui poet și patriot, pagini calde și înălțătoare pentru oricine și mai ales pentru tinerime. În ele găsim cele mai mișcătoare dovezi de patriotismul lui Vasile Alexandri. Fiind privitoare la marea epocă a Unirii și a domniei lui Cuza-Vodă, aceste însemnări pot servi și ca lectură istorică la cursul de istorie națională.

No. 3 cuprinde «Ovidiu Sicană», farsă într'un act și trei tablouri localizate de cunoscutul scriitor I. A. Bassarabescu. «Ovidiu Sicană» este o reușită localizare din literatură dramatică franceză, în care originalul e cunoscut sub numele de «Farce de Pathelin».

Dorim din toată inima ca aceasta activitate a profesorilor de la Liceul din Ploiești să aibă o cât mai lungă durată.

1) Ori cine se poate înscrie ca Membru al Asociațiunii.

Plata cotizațiunii e de 20 lei anual pentru care se primesc volumele congresului. Ultimul volum are 1709 pagini. Înscrierea și plata se vor trimite la sediul asociațiunii, d-lui Casier I. Mihaescu,脾aiul General Magheru, 2 București.

P O L I T I C A

ITALIA ȘI ROMÂNIA

(răspunsul D-lui Barzellotti)

Domnule.

Motive independente de voința mea m'au silit să întârzii până azi cu răspunsul meu la întrebarea ce mi-ați făcut luna trecută, asupra sentimentelor ce am eu și clasa intelectuală a țării mele față de poporul român, în actuala situație internațională.

Cred că nici azi, după ce situația politică s'a mai clarificat, răspunsul meu nu este inoportun. Mi se pare chiar că, referitor la relațiile dintre Italia și România,—privite din punctul de vedere al sentimentului publicului din cele două țări,—îmi este mai ușor să răspund acum: de cât cum ași fi putut-o face acum câte-va săptămâni.

Atunci, imediat după anexarea Bosniei și Herzegovinei de către Austria și în urma declarațiilor, puțin cam grăbite făcute de Ministerul nostru de Externe, părerea acelor cari, după cum spuneți D-v., formează minoritatea conaționalilor, putea să aibă vr'un motiv pentru a o justifica. Judecând din depărtare și având ca singure date numai acțiunile politice noastre oficiale, fără a ține seamă de sentimentele țării, un observator străin ar fi putut atunci artibui acestei politice o valoare și o însemnătate cu mult mai mare, decât aceea pe care a avut-o vr'o dată în conștiința și sufletul Italianilor.

Cine ar fi ținut seamă mai ales de tăcerea pe care o păstră de câțiva ani încoace Iridentismul, ar fi putut să creadă că la alianța noastră atât de cordială cu Austria, ar fi trebuit, mai curând sau mai târziu, să fie părtaș și sufletul țării.

Resfrângerea repede și adâncă, pe care evenimentele dela Viena a avut-o la noi asupra spiritului public și mai ales asupra claselor conducătoare, a arătat odată mai mult, adevărul a ceea ce și în trecut, cu ocazia faptelor asemănătoare petrecute la Innsbruck apăruse deja de mai multe ori ca neîndoios. A arătat: că dacă necesitățile politice ne-au împins la alianța cu Austria, noi n'am înțeles nici o dată să sacrificăm acestei alianțe drepturile legitime, pe cari sentimentul național al țării le-a consacrat. Ea a fost întotdeauna și este încă pentru noi,—după cum s'a spus zilele trecute la Senat—o alianță, un contract și nu o prietenie.

Și nici unul, dintre cei cari cunosc de aproape ce fel este opinia publică în colțurile cele mai înțelepte ale țării, nu s'ar gândi vre-o dată, că Italia, pentru că e aliata politică a Austriei, trebuie să se simță obligată: «să urască pe toate acele popoare cari nu sunt prietenele Imperiului—ale aliatului său.»

Cu toată corectitudinea relațiilor noastre politice cu Imperiul vecin, cu toate că Ministerul italian actual a păstrat cu sfințenie convențiunile tratatului, faptele se petrec așa după cum le descriu. Ba încă, una dintre consecințele cele mai de seamă, cari decurg azi din situația ciudată în care ne găsim, față de aliata noastră,

în urma ultimelor evenimente, e un contrast foarte izbitoare între ceea ce conform alianței ar trebui să fie cel puțin îndrumarea generală a politicii noastre externe în Chestia Orientului, și între spiritul cu totul diferit, chiar opus, la care ne împing tendințele, aspirațiile și tradițiile sentimentului nostru național. Și este evident că popoarele din Balcani, pe cari anexarea Bosniei și Herzegovinei le-a făcut vrăjmașele aleatei noastre, reprezintă pentru noi un grup de naționalități, prietene Italiei.

Un drept comun la revendicarea independențelor, după noi și urmând exemplul nostru, le-a rechemat la o nouă viață, printre popoarele libere. De asemenea revoluția pacinică, care a avut loc de curând la Constantinopole, a introdus și pe *juna* Turcie printre acele state cari au de comun cu noi principiile instituțiilor lor libere, cu cari ne simțim uniți și de care ne socotim întovărășiți pe calca progresului civil. Dar, adaug eu, pe lângă aceste rațiuni, ca să zic astfel, de sentimente și de comunitate de aspirațiuni și tendințe, grație cărora, Italianii și popoarele balcanice sunt strâns uniți sub acelaș stindard al principiului de naționalitate, avem o sumă de interese politice și economice, care ne fac să vedem—în constituirea definitivă dincolo de Adriatică a unor state independente, libere și înrudite prin răsă cu noi,—o condiție favorabilă dezvoltării economice și civile din țara noastră. Intinderea influenței politice și comerciale sau, ceea ce e mai rău, a acțiunii directe actuale a puterii austriace dealungul Balcanilor, ar constitui pentru noi un mare pericol; aceasta e de altfel, de câțiva vreme părerea generală a partidelor politice din Italia. Retragerea trupelor austriace din Sangiacatul Novi-Bazarului nu este pentru noi o garanție suficientă contra posibilității unui asemenea pericol.

Nu poate fi pentru noi o altă garanție suficientă, de cât aceia la care noi înșine am contribui, dând mâna cu alte puteri, și în special cu Rusia, pentru constituirea puternică și definitivă a independenței naționalităților balcanice. La aceasta credem, că ne va duce înțelegerea din urmă cu Rusia.

La obținerea acestui lucru, precum și la îndeplinirea altor proiecte, mai de dorit, ale politicii noastre internaționale, cred că ținteau acei deputați cari în ultima discuție, din diferitele colțuri ale Camerei noastre, au recomandat ministrului de Externe, să aibă în viitoare conferință, dacă se va face, *cea mai mare libertate de vederi și acțiune.*

Aceste considerații, cari se desprind ușor din constatarea stărei actuale de lucruri și din tendințele sentimentului național italian, ne fac să conchidem că în viitorul cel mai apropiat, politica noastră externă va fi cât mai în armonie cu interesele politice și economice și cu aspirațiile popoarelor din Balcani. Printre acestea, poporul român e fără îndoială, acela pe care, prin *comunitatea originii* și prin tradiția istorică, îl considerăm, nu numai ca pe un amic și ca pe un aliat firesc al nostru, dar ca pe un frate. Aș putea spune că unirea noastră e un fapt care n'are nevoie să fie sancționat pe cale diplomatică. Dar dacă condițiile politice internaționale ar cere aceasta, s'ar căpăta aprobarea imediată și călduroasă a poporului Italian.

Iată de ce atunci când D-v, Domnul meu, mă întrebați „dacă sentimentele mele de italian și de om de litere corespund aspirațiilor și speranțelor pe cari majoritatea poporului român le pune azi în Italia”, răspunsul meu, dictat, în acelaș timp, și de rațiune și de inimă, nu poate fi decât un *da*.

GIACOMO BARZELLOTTI.

Profesor la Universitatea din Roma,
Senator.

Roma, 28 Decembrie 1908.

POLITICĂ DE BABE, POLITICĂ DE CURCI

Mesagiul tronului conține fraza stereotipă: «România stă cu toate statele europene în cele mai bune relații diplomatice, mulțumită înțeleptei ei purtări». Europa ne pune la această a noastră purtare nota 10, cum spuneă un glumeț cu mult bun simț, într'o foare umoristică. Ce fericire să fii însemnat așa de bine, să contribui la pacea universală mai mult chiar decât conferința dela Haga!

Noi suntem de altă părere și adânc convinși că trebile merg spre război, și că de el și nu de pace ar trebui să ne pregătim, că nu de pace ci de el ar fi să ne pricim,—pentru că ceea ce silnicii au rășluit, nu mai poate fi redobândit decât prin vărsare de sânge, și mult și crunt a mai fost rășluit poporul român în decursul veacurilor.

Până să vină socoteala altora, de o cam dată soarta împinge spre prăpastie pe Austria, și ea, ca de obicei, nu vede aceasta, cum n'a văzut Franța la 1870, cum n'a văzut Rusia când a declarat război Japoniei; căci atunci când fatalitatea vrea să piardă pe cineva, întâi îi ia mințile, și Austria le-a pierdut cu totul, de oarece ea nu-și dă seama că stă pe un vulcan care așteaptă numai pătrunderea apei în adâncurile lui, spre a izbucni. Închegată și împeticită prin o lungă și stăruitoare nedreptate care se răsfrâță în vremile mai vechi, ea înfățișează astăzi, un mozaic, împestrițat de naționalități, care trag fiecare în parte și câte o zdreanță din mantia împărătească a Habsburgilor. S'a încins o luptă înverșunată între formațiile istorice și năzuințele de față, între lucrarea măestrită a unei dinastii hrăpărițe și lacome și îmboldirile firești ale sufletelor popoarelor cari doresc traiul liber în casa fiecăruia, sub acoperământul și între pereții naționalității.

Se mai adaogă însă la interesul curat dinastic al Habsburgilor și altul: acela al unor minorități de a predomină asupra unor majorități,—Nemții dincolo de Leitha, Ungurii dincoace de ea. Și se crede că silințele popoarelor, puține dar firești, vor fi vecinic înăbușite de alcătuirile artificiale? Ca și cum ai putea opri vântul de a bate, ploaia de a cădea, trăsnetul de a țâșni din nor către pământ! Toate științele omenești pot numai întârziă îndeplinirea fatală a legilor naturii; niciodată însă să înlătore cu totul aceasta îndeplinire.

Austria trebuie să se prăbușească, căci e o clădire de stat ridicată în contra legilor firești ale alcătuirilor, cari cer ca chitul ce le leagă să fie acel al naționalității. În Europa apusană vânjolirea națională a cam încetat, și numai mici și neînsemnate sunt încă părțile străine înglobate de state în cuprinsul lor. În Austria și Turcia

stau lucrurile tocmai din potrivă. Aceste două state sunt întemeiate pe tăgăduirea principiului vieții de stat. Ele cată să întrunească sub cârmuirii comune elemente deosebite; să impue gândului oamenilor cugetări străine și gâtlejului lor graiuri străine; vrea să facă să le bată piepturile pentru simțiri ce nu le zgudue, să le împingă la lupta ucigătoare de frați pentru a mântui măestrta lor închegare; într'un cuvânt vrea să întoarcă lumea pe dos și să-și bată joc de legile ei, pentru realizarea unor poște individuale. Dar e greu de desfăcut ceea ce istoria a făurit. Or cât de nedreaptă ar fi fost a ei lucrare, se înțelege că desfacerea totului artificial în elementele sale, nu s'ar putea îndeplini fără puternici zguduiri; dar nici nașterea organismului nu se face fără primejdioase opinteli.

Din ele însă iese pruncul frumos și de viață însetat.

Toate semnele sunt că Austro-Ungaria în alcătuirea ei actuală, nu mai poate merge. Tripla alianță pe baza căreia își lărgise temelii ei de apărare, se desface. Chiar dacă guvernul italian ar menține încă această nefirească însoțire politică, nici existența ei nu ar putea avea alt scop, cum a recunoscut-o însuși principele Bülow, decât împiedicarea izbucnirii unui război între două din cele trei aliate, niciodată însă ajutorul uneia pentru apărarea celeilalte. Austria deci nu poate nici când spera ca Italia să-i ajute la menținerea alcătuirii ei, actuale apăsătoare de vieți poporane.

Cu toate că Italia poate pare mai slabă decât Austria, totuși noi credem că ea n'ar trebui să se teamă, în împrejurările actuale, de monarhia cu două capete. Austria, în starea desperată în care se află, are cu totul alte nevoi de întâmpinat decât de a se război cu poporul de peste Alpi.

Și într'adevăr, numai la 1848 a fost Austria în o situație ca aceea în cari se află astăzi; căci din toate părțile trosnesc încheeturile Statului Austro-Ungar. Bosnia este înăbușită prin cea mai draconică stare de asediu din lume, în care tribunalele excepționale pot condamna numai la moarte, iar sentința se execută la *două ore* (!!) după a ei rostire. Ca un răsunset, în parlament, a acestei cumplite apăsări e opoziția înverșunată a partidului tânăr ceh, de o parte și de altă parte Triestul care primește cu flamuri și banchete pe studenții italieni, cari au scăpat de măcelul universitar din Viena. Dincoace, în Ungaria, Croația e jignită adânc, prin tendințele de supremație maghiară; Slovaci, Românii și Serbii, prigonți și amenințați cu peirea națională sunt gata să izbucnească la orice moment. Trecând dela starea din lăuntru în afară, popoarele din Bosnia și Herțegovina sunt foarte nemulțumite de plănuita lor anexare.

În privința exterioară propriu zisă, Serbia și Muntenegrul numai, cu greu sunt stăpânite de marile puteri, pentru a nu se arunca, ele niște pitici, în luptă cu uriașul; dar să nu uităm că piticul e David și uriașul Goliat.

Turcia adânc lovită prin sfășierea tratatului de Berlin, înarmează mereu. Rusia e adevărat că nu poate pași cu energie în contra purtării răpitoare a Austro-Ungariei, din pricina slăbirei ei, în urma nenorocitului război purtat cu Japonia; apoi starea ei financiară foarte

zdruncinată, are nevoie, pentru a fi întremată de un împrumut care nu se poate realiza decât sub scutul păcei.

Dacă Rusia ar fi fost în altă stare lăuntrică, nu mai încapă îndoială că Austria n'ar fi îndrăznit să facă pasul încercat de ea. În orice caz nici Rusia nu consimte cu nici un preț la recunoașterea anexărei și cere supunerea chestiei unei conferințe europene. Anglia împinge cât poate popoarele jignite: Serbia, Muntenegrul, Turcia, la împotrivire și numai Franța și Germania, cari au cel mai mare interes să se păstreze pacea, se silesc ca să înăbușe focul.

Aceasta fiind situația internă și externă a Austriei, ne întrebăm dacă ea ar putea întâmpina un război fără primejdierea șubredei ei existențe? Se înțelege că ea nu are nevoie să declare acel război, ci va aștepta cu ghiara pe pradă ca el să-i fie declarat.

Ei bine, noi susținem, cu puterea celor mai adânci convingeri că cheia situației o are în mână România. *Dacă ez s'ar plecî de partea puterilor protivnice Austriei, aceasta ar fi nevoită să dea îndărăt, căci adăogirea noastră la amenințatoarea mișcare a Serbilor, a Muntenegrenilor și a Turcilor ar trebui să deștepte pe Austria din aiurarea de care e cuprinsă. Un război cu Turcia, România, Serbia și Muntenegrul ar provoca îndată răscoale în Boemia, Triest, Croația, Slovacia și Transilvania.* Față cu acest foc deslănțuit înăuntrul ei, Austria cu greu ar mai putea întâmpina și dușmănia din afară a 4 puteri. Noi credem că numai cât s'ar vedea că România încheie negocieri cu puterile dela sudul Dunărei, ar fi de ajuns pentru a face pe Austria să dea îndărăt. Sau dacă ar voi să ne împace să ne dea, dacă nu Bucovina toată,—acea dulce și frumoasă grădină pe care ne-a răpit-o, în contra tutulor legilor dumnezeiești și omenești în 1777,—cel puțin să ne dea îndărăt, vechea capitală a Moldovei și mormântul vechilor ei eroi: Suceava și mănăstirea Putna.—Și zău, nu înțelegem pentru ce atunci când poporul italian cere într'un glas drept compensare a adăogirei ei de puteri, cedarea Trentinului, noi nu am cere restituirea Bucovinei sau măcar a unei părți din ea.

Acest câștig l-am putea dobândi dacă am fi oameni, adică dacă am avea în fruntea statului nostru voinți hotărâte și conștiinți luminate. Să nu se spună că ar fi o primejdioasă îndrăzneală pe care am putea-o plăti scump, căci Românii doar mult au îndrăznit în decursul veacurilor și mai ales lor li se poate aplica zicătoarea latină: *audaces fortuna juvat*. Fără a vorbi de vechile înfruntări ale marilor popoare cari tindeau să ne copleșească și cari au trebuit să-și tocească unghiile încârjiate asupra noastră, fără a mai aminti îndrăznelele, cari puteau să pară chiar neînțelepte, ale lui Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Ion cel cumplit, Mihai Viteazul, amintim numai nespuna noastră îndrăzneală de a alege un singur domnitor în 1859, când Convenția de Paris, actul nostru de reînnoire politică, dispunea să alegem doi; îndrăzneala ne mai pomenită a marelui nostru domnitor Cuza-Vodă de a seculariza averile mănăstirilor grecești, în contra voinței Rusiei, de a sfârși cu actul convenției din Paris prin lovitura de stat; apoi îndrăzneala locotenenței domnești

de a alege un domn străin și a-l aduce pe tronul României. Și toate acestea s'au îndeplinit când? Atunci când țara eră lipsită de orice apărare, atunci când n'avea decât o brumă de armată. Acum doar suntem regat, întărit cu o armată puternică, cu puncte fortificate; să nu îndrăznim nici măcar să ne mișcăm, pentru a nu supăra pe monarhia vecină, pentru a nu ne perde reputația de țară pacinică și sprijinitoare a păcei, de stat cu purtarea înțeleaptă, notată de Europa cu nota cea mai mare ce se da copiilor în școală? și să ne amintim că nota 10 la purtare se pune de obicei elevilor slabi de înger!

Sub aceste frumoase decoruri, nouă ni se pare că se ascunde o apărare a intereselor străine în contra românismului, lucrare ce-și ia îmboldirile de peste hotar. Pe când inima poporului nostru tremură de indignare contra Austriei, guvernele noastre salută pe bătrânul râșluitoar și coborîtor din râșluitoari și publică prin gazete osanale pentru a lui sărbătorire.

Ce politică este aceasta și până când oare poporul nostru va îngădui să fie luate în bătaie de joc cele mai sfinte ale lui sentimente? Până când oare va lăsa el ca interesele cele mari ale neamului să fie jertfite intereselor personale? Până când aspirațiile naționale vor fi ele încătușate și sugrumate de plăcerile individuale? A sosit timpul să emancipăm și politica sa serioasă din lanțurile despotismului. A sosit timpul când să spulberăm principiul cel falș și ridicul că miniștrii plenipotențiarilor români reprezintă pe lângă statele în care sunt acreditați—nu pe poporul român cu năzuințele lui, ci pe suveran cu simpatiele și antipatiile lui de om. Or suveranul e declarat de legea noastră drept nerăspunzător de actele sale. Cum poate însă un suveran nerăspunzător să atragă prin cuvintele rostite de ambasadorii cari lucrează în numele lui, cea mai strașnică răspundere pentru stat și popor?

Să facem ca și politica externă să fie condusă și în realitate nu numai în aparență—de ministerul răspunzător și atunci să fim siguri că ministerul—inspirându-se de dorințele parlamentului, iar parlamentul de acelea ale poporului, și politica noastră din afară va fi călăuzită de marele interese naționale.

Aceste interese cer însă acum imperios combaterca Austro-Ungariei, pe toate tărâmurile pe cari ea ne atacă și ne prigonește, pe cel economic, pe cel politic și pe cel național.

A face în asemenea momente supreme sentimentalism dinastic, este a conduce nu numai statul dar și întregul nostru neam la o sigură peirc.

A. D. XENOPOL

BIBLIOGRAFIE

I. I. Grecescu, Religia în fața științei experimentale, Caracal 1908.

W. Shakespeare, Othello trad. de Victor Anestin, Biblioteca pentru toți.

Col. R. G. Ingersoll, Dumnezeu și crearea-i trad. A. Văișanu (Biblioteca Revistei Ideei) București.

Fr. Stackelberg, Femea și revoluția (Biblioteca Revistei Ideei) București.

Economia națională No. 10—11. 1908.

Săptămâna scrisă de G. Panu. Dec. 1908.

ȘTIINȚE SOCIALE

ROLUL OAMENILOR MARI ȘI EVOLUȚIA SOCIALĂ

S'a scris mult asupra rolului oamenilor mari; din nefericire, în aceea ce s'a scris găsim, exprimată mai adesea emoțiunea simțită de scriitor față de rolul omului mare, decât rezultatele unei cercetări științifice serioase. Rolul omului mare este un subiect pe care istoricii și sociologii serioși îl abandonează de obicei filosofilor și poezilor; și această abandonare vorbește de la sine. S'ar părea că știința renunță la dânsul din frica de a nu se expune la rătăcirii. Dar renunțarea nu ajută întru nimic științei, căci rătăcirile tot se produc de aici din afară de cercurile științifice, și omul de știință în urmă este obligat să le combată pentru a restabili adevărul. Rolul oamenilor mari ar trebui socotit ca un subiect pur științific, și care nu se poate elucidă decât cu argumente științifice.

Primul izvor de rătăcire în înțelegerea rolului pe care îl au oamenii mari, stă în credința că ei ar fi solii unei misiuni, și unii zic: misiuni providențiale. Transformările sociale, afirmă această credință, urmăresc un scop înalt; pentru realizarea acestui scop, care stă dincolo de actualitatea socială, sunt trimiși din vreme în mijlocul poporului oamenii mari... Poporul nu are altă valoare decât aceea pe care i-o dă oamenii săi mari; istoria omenirii, în genere, nu capătă o valoare decât prin aparițiunea oamenilor mari! Credința însă într'un asemenea scop extra-natural, sau într'o misiune providențială, din care izvorăște apoi valorarea oamenilor mari, este ea însăși fără nici o valoare științifică. Transformările sociale nu urmăresc realizarea unui scop extra-natural, ci un scop immanent în actualitatea societății, care este și singură realitate a acesteia, un scop care n'are într'insul nimic providențial; transformările sociale urmăresc menținerea și continuitatea vieții sociale, ca unitate, în lăuntrul mediului cosmic. Oamenii mari nu sunt solii trimiși în mijlocul poporului, pentru al pregăti pe acesta în vederea unei misiuni providențiale, ci sunt variațiuni produse în lăuntrul vieții sociale, și de aparițiunea cărora aceasta din urmă profită pentru a se consolida. Aparițiunea oamenilor mari este, prin urmare, un fapt subordonat condițiilor de existență ale societății, și pus în serviciul acesteia. Fiecare societate își are oamenii săi mari, fiindcă fiecare societate are nevoie de alți oameni mari.

O societate primitivă, care este în genere și puțin numeroasă, neînchegată în deprinderi și instituțiuni solide, are nevoie de exemplare în care să închege deprinderile și motivațiunile sufletești care îi lipsesc ei numai și cari nu lipsesc în genere niciunei societăți; aceste exemplare producându-se, vor fi înțelese și imitate de restul populațiunii și astfel societatea întreagă câștigă de pe urma lor. În mijlocul acestei societăți primitive sunt de nevoie oameni de aceia cari dacă nu strălucesc prin judecată, sau gust artistic, strălucesc însă, în comparație cu restul semenilor lor, prin puterea de atențiune și de susținere a unei ocupațiuni.

Sălbaticii în genere, bunioară sunt capabili de o muncă regulată și continuă, și când în mijlocul lor se produce un individ care este diferit de ceilalți în această privință—această diferență această originalitate—fiind o utilitate socială, se impune imitațiunii celorlalți și se fixează prin selecțiune. Primul sălbatic capabil de o muncă regulată în mijlocul celorlalți sălbatici, flustratici dela un ceas la altul, este și primul om mare original, în lăuntrul societății lui. Societățile înaintate n'au nevoie de aceleași exemplare de imitat ca societățile primitive. Există o scară a originalităților slăvite, a cărei fiecare treaptă corespunde la dezvoltarea diferitelor popoare. Pentru unele popoare originalitatea slăvită se caută în gesturi corporale, în îmbrăcăminte, în deprinderea de a munci; pentru alte popoare originalitatea slăvită se caută în inventarea celor mai înalte probleme științifice și creațiuni artistice; între unele și altele se înșiră apoi marile număr a celorlalte societăți de tot felul. Fiecare societate dă numele de om mare, aceluia a cărui activitate corespunde nevoei sale simțite: nu este mare acela care este cu desăvârșire deosebit de ceilalți, ci este mare acela care aduce cu sine o deosebire utilă societății. În slăvirea oamenilor mari se resfrânge instinctiv grija unității corpului social. «Spunem pe cine slăvește un popor, ca să spun de ce amenințat se teme el în viitor», aceasta este măsura care, după părerea noastră, ar fi de aplicat în cazul de față. În lupta dintre popoare, fiecare se teme să fie învins, și fiecare în consecință slăvește aceea ce crede că poate să asigure victoria. Când lupta se pune pe terenul producțiunii mecanice, oamenii mari sunt inginerii constructori de poduri și canale: este timpul lui Lesseps când lupta se pune însă pe terenul fabricațiunilor chimice, oamenii mari sunt chimiști: este timpul lui Liebig și Berthelot; când lupta se pune pe terenul politic, omul mare este Bismark, etc.; fiecare timp își are nesiguranța sa și prin urmare și indemnul spre slăvirea unei anumite originalități, găsite la un individ.

Iar nu sunt vremile sub cărma omului, ci bietul om sub vremi, zicea cu drept cuvânt cronicarul moldovean Miron Costin. Oamenii mari sunt aceia pe cari timpul are nevoie să-i facă mari; iată adevărul.

De aceea este absurd să se compare între ei oamenii mari, fără a se lua în considerație condițiunile istorice în care ei s'au produs. Imagina omului mare este eșită din aceste condițiuni istorice, și nu se poate înțelege decât în lăuntrul lor. Prin slăvirea omului mare societatea își exprimă idealul pe care ar dori ea să-l reprezinte în viitor; și fie care societate are un alt ideal, după vârsta și alcătuirea sa etnică. Oamenii mari ai noștri, ai Românilor, bunioară, se deosebesc de oamenii mari ai Franței, sau ai Germaniei, după cum se deosebește și poporul nostru de poporul german. Noi avem alte nevoi de împlinit decât popoarele de aiurea, și de aceea și admirațiunea noastră alege alte exemplare de cum aleg alții. Ar fi și extrem de nenatural ca noi să admirăm originalitățile din domeniul artei și științei, bunioară, când nu ni s'a dat până acum o ocazie să admirăm treptat originalitățile din domeniile mai apropiate sufletului nostru. Natura nu face nici un salt.

Teoria noastră asupra rolului oamenilor mari ar fi în multe privințe expusă criticei, dacă n'am complet-o cu arătarea deosebirilor ce există între diferitele categorii de oameni mari. Sunt în special două categorii, cari trebuiesc mai de aproape cercetate. Sunt oameni mari prin înălțimea gândirei, și sunt alți oameni mari prin puterea exemplară a faptei lor; cei dintâi sunt mai universali, în înțelesul că popoare diferite îi pot admira în acelaș timp, pe când cei de al doilea sunt mai legați de poporul în care trăesc, dar din cauza acestei legături tocmai, ei sunt cu mai multă influență. Dacă recurgem la o analogie între viața socială și viața sufletească individuală, atunci oamenii mari din prima categorie sunt pentru viața socială aceea ce sunt ideile pentru viața sufletească individuală; iar oamenii mari din a doua categorie sunt aceea ce sunt deprinderile de caracter. Rolul celor dintâi se exercită într'un orizont mai vast; ideia până la un punct n'are patrie; în schimb însă, rolul celor din a doua categorie este mai profund. Când oameni din aceasta a doua categorie se ridică prin puterea exemplară a faptei lor la înălțimea universalității celor dintâi, atunci ne găsim înaintea nu numai a unui om mare, ci înaintea omului unic. Din aceasta de a treia categorie nu avem până astăzi decât pe Christ, și cel mult pe întemeetorii de religii.

Oamenii din prima categorie inovează în domeniu, gândirei. Ei sunt, cum zice poetul, acci cari țin facla progresului; ei luminează prin strălucirea gândirei lor. Din rândul acestora sunt filosofii și oamenii de știință cari au deschis gândirei omenești orizonturi noi, și din ce în ce mai vaste: Platon și Aristoteles, cari au conceput universul ca un tot armonic; Galilei, Descartes, Huyghens și Newton, cari au conceput acelaș univers ca un complex de legi mecanice; Leibniz, Kant, J. R. Mayer, Helmholtz, Lamark, Darwin și atâția alții, după urma cărora ne bucurăm astăzi de lumina judecății noastre. Conștiințele acestor oameni au fost ca niște scântei premergătoare, din cari în urmă s'a întregit lumina sigură a științei actuale.

Dar un rol nu mai puțin însemnat, din punct de vedere practic mai însemnat în tot cazul, îl au oamenii din a doua categorie. Aceștia din urmă sunt acei cari clădesc direct la edificiul culturii unui popor, deși ei clădesc mai adeseori cu materialul produs, și aruncat la întâmplare, din oamenii de prima categorie. Oamenii de faptă cimentează mai puternic cultura unui popor decât oamenii de idei.

În adevăr, cultura unui popor consistă în primul rând în deprinderile voluntare ale cetățenilor. Pentru stabilitatea și continuitatea vieții sociale, important este, fără îndoială, cunoștința exactă a mediului în care poporul trăește, dar mai important este felul cum poporul se comportă ca unitate organică față de mediu. Orizontul intelectual servește numai pe măsură ce deprinderile voluntare sunt bine dirijate. Un popor cu deprinderi rele, mai curând păgubește decât profită de pe urma ideilor vaste ce i s'ar pune la dispoziție. În această privință viața socială se aseamănă întrutotul vieții individuale sufletești. Aceea ce dă valoare comoarei de cunoștințe din sufletul individului este pornirea bună, sprijinită pe o sănătoasă reacțiune voluntară față de mediu.

Un individ cu reacțiuni voluntare bolnăvicioase, și care prin urmare nu poate să lege aceste reacțiuni în deprinderi de caracter susținute, în zadar ar avea mintea plină de argumente solide, el este un individ slab. Din potrivă un individ, în mintea căruia se grămădesc mai puține cunoștințe, dar care are fapta sigură, sprijinită fiind de deprinderi de caracter, acela este un individ tare. Tot asemenea și în viața societăților. O societate își formează în contra mediului extern o armatură pe care o numim cultură, din deprinderile sale voluntare adică din reacțiunile sale, și numai indirect din orizontul său intelectual. Acesta din urmă are o influență indirectă și anume numai întru cât a izbutit să se întipărească în natura reacțiunilor voluntare. De aceea soliditatea culturii unui popor se recunoaște cu preferință după felul de a voi și de a lucra al acestuia, și nu după bogăția ideilor produse de gânditorii săi.

Oamenii mari din a doua categorie, pe cari să-i numim oameni de caracter, în deosebire de oamenii de idei, sau universali, din prima categorie, sunt, precum am zis, acei cari clădesc direct la edificiul culturii unui popor. Oamenii de caracter, prin activitatea lor, anticipă deprinderile voluntare de cari are nevoie viața socială pentru a se stabili și consolida în viitor. Intocmai cum conștiința gânditorului original reprezintă conștiința societății de mâine, așa și fapta omului de caracter reprezintă tipul activității sociale de mâine. Și cum activitatea păstrează totdeauna o notă de individualitate, de aceea și fapta omului de caracter servește ca exemplu, la început numai, unui cerc restrâns, dar în acest cerc restrâns ea este dominantă. În curând însă, cercul se lărgește, până cuprinde într'ânsul masse mari de populațiune, și prin aceasta fapta care la început a servit ca exemplu celor puțini, se transformă într'o deprindere primită și repetată de toți, aproape inconștientă din cauza desei sale repetițiuni. În urma unor asemenea transformări se dobândește o bază mai sigură și mai cuprinzătoare pentru edificiul culturii.

Prin oameni de caracter însă, nu trebuie să înțelegem în mod exclusiv numai pe oamenii a căror fapte se conformă unor anumite principii de morală; sunt și de aceștia între dânșii, negreșit; dar nu în acest înțeles restrâns luăm noi cuvântul de caracter. Prin oameni mari de caracter, înțelegem pe toți oamenii cari prin fapta lor anticipă deprinderile voluntare de care o societate are nevoie, spre a-și asigura viitorul său. În înțelesul acesta, primul om care a pus sămânța în pământ și a așteptat anotimpul în care sămânța are să rodească, a fost un om de mare caracter, fiindcă a dat exemplul unei deprinderi care a folosit apoi extensiunii și întăririi culturii. Tot așa, un mare caracter a arătat acela care în loc de a ucide pe vrăjmașul său invins, l-a lăsat să fie slav și să muncească în pace. Un mare caracter a fost, de asemenea, acela care pentru prima oară a pus în practică munca industrială. Si exemplele de această natură se pot înmulți încă foarte mult. Ideile oamenilor mari deșteaptă sentimentul de admirare în sufletul popoarelor, dar fapta oamenilor mari ea singură transformă sufletul acestora până în adâncime.

Negreșit primele fapte de importanță pentru viitorul vieții sociale sunt faptele de ordine economică, fiindcă în jurul lor se cristalizează deprinderile cele mai des repetate pe care se sprijină apoi voința cetățeanului. Până ce nu se fixează o tehnică de producție pentru munca omului, este greu să se fixeze o tehnică pentru activitatea lui morală, sau o tehnică pentru activitatea lui intelectuală. Logica economică a precedat în mod natural logica moralei și a inteligenței. Și în această privință au dreptate teoreticienii socialismului științific modern, când susțin importanța pe care o are tehnica producției, sau organizațiunea economică, pentru constituirea culturai fiecărui popor. Dar acești teoreticieni exagerează însă, când susțin că tehnica producției ar fi cauza constituirii culturai, și mai ales greșesc când susțin că tehnica producției trebuie înțeleasă ca o tehnică absolut materială. Tehnica producției economice precedă celelalte forme ale culturai, dar nu le cauzează, ci toate la un loc sunt cauzate conform determinismului sufletului omenesc; ele sunt învâlișul extern al deprinderilor, sau reacțiunilor sufletului omenesc față de mediul cosmic. Aceea ce este important în tehnica producției economice, nu este atât înfățișarea externă pe care o ia munca, ci deprinderile sufletești care susțin această muncă; nu materia ci sufletul. Deprinderile sufletești, care susțin producțiunea economică dimpreună cu celelalte deprinderi sufletești, sunt toate la un loc consecințele aceleși cauze: corelațiunea diferitelor funcțiuni sufletești în vederea susținerii și continuității vieții sociale în lupta sa cu mediul cosmic. Și în definitiv am putea chiar adăoga, că privind funcțiunile sufletești dintr'un punct de vedere mai înalt, este un criteriu arbitrar acela după care împărțim deprinderile sufletești în economice, morale, și intelectuale. Primul om, care în loc de a-și ucide vrăjmașul l'a transformat în sclav, a fost un mare inovator în tehnica producției. Dar numai în tehnica producției? N'a fost el în acelaș timp un om moral, în înțelesul cel mai strict al cuvântului, și un om de mare prevedere rațională? De sigur. De altă parte, faptele de ordine religioasă sunt ele numai manifestări sentimentale fără nici o importanță economică? În timpul din urmă s'au găsit cugetători serioși care să afirme că, producțiunea capitalistă din societatea modernă este datorită în mare parte mișcării protestante din sânul bisericei creștine.¹⁾ Ce este adevărat în această afirmare? Aceea ce este adevărat și în afirmările teoreticianilor socialiști, anume că pentru progresul culturai este absolută nevoie de intruparea unor noi deprinderi în fapte concrete de oameni.

Toate clasificările noastre în materie de funcțiuni sufletești, sunt clasificări arbitrare. Voință pură, sentiment pur și inteligență pură, nu există; toate actele noastre sufletești sunt totalități concrete, în care numai analiza descoperă elemente, și elemente cari au importanță pentru știință. Rațiunea noastră pentru a înțelege mai bine lucrurile le despică și le înșiră, dar aceasta nu

schimbă întru nimic realitatea; realitatea, adică actualitatea, o are totalitățile sufletești. De aceea faptele de ordin economic, sunt în realitate fapte în cari se intrupează toate dispozițiunile sufletului; și numai în mod greșit se consideră ele ca fiind cauza celorlalte manifestări sufletești, pe cari teoreticienii socialismului le numesc și ideologia unei societăți. Faptele de ordin economic și cele de ideologie, sunt unele și altele izvorite din aceeași cauză; ele sunt reacțiunea sufletului omenesc, care tinde ca unitate socială să subsiste și să-și continue viața în viitor. Tehnica producției economice, ca și tehnica administrativă, judiciară școlară, morală, etc., toate aceste tehnici cari constituiesc mașinăria vizibilă a organismului societății, nu sunt, unele expresiunea realității, și altele expresiunea idealității sau ideologiei, ci toate fără deosebire sunt expresiunea realității, căci în toate se exteriorizează armătura pe care și-o dă sufletul societății în lupta sa cu mediul extern. Toate aceste tehnici sunt întipăriri în materie moartă, a puterii vii care este sufletul. Din aceste motive, încă odată repetăm, nu trebuie căutată cauza celor din urmă în aparițiunea celor dintâi, ci trebuie căutată cauza tuturor în puterea vie a sufletului.

C. RĂDULESCU-MOTRU.

O PROBLEMĂ CULTURALĂ FORȚA DE EXPANSIUNE A LIMBEI ROMÂNE

E ceva caracteristic mulțimii — la noi mai mult ca aiurea — ca în manifestările ei multiple să arunce păreri și afirmări, pornite mai mult dintr'o izbucnire inconștientă; e de cele mai multe ori o nuanță de exagerare în aceste manifestări, pentru a cărei clarificare, dreaptă măsură, e nevoie să intervină omul de știință. Nevoia aceasta de a recurge la cineva mai în puțință de a da tonul în anumite chestiuni — superioare, — se naște atunci când un grad de cultură mai înaltă nu te lasă să rătăcești în nesiguranța ce ți-o dă o simplă privire impresionistă a lucrurilor. Și nu e mai mare mulțumire sufletească când în sprijinul străduințelor tale — de cele mai multe ori nesigure dacă nu zadar — îți vine omul de știință.

Sunt cazuri când această contrabalansare obiectivă, științifică a învățaților față de izbucnirile subiective ale unui public atât de variat și ca suflet și ca cultură se impune cu mai multă necesitate. În țara noastră, tânără și în priința culturai, mai tânără în privința oamenilor, se întâmplă nu o singură dată să se vadă în manifestările ei de vieață această stare de spirit.

În sprijinul acestei idei care poate ocupa mîntea ori cui vrea să se ridice la o explicare a feluritelor manifestări în care trăim, vine la loc potrivit și cu multă putere de convingțiune conferința D-lui Ovid Densușianu cu privire la «forța de expansiune a limbii române».

*

Sunt tendințe ce ne stăpânesc, de a căror origine nu ne dăm seama, le observăm, fără a ne întrebă de unde pornesc. Se întâlnește în atmosfera vieții noastre de azi, accentuată mai mult ca altele, tendința patrio-

¹⁾ Max Weber *Die protestantische Ethik und der «Geist» des Kapitalismus*, Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Band 20—21.

tismului. Dacă cercetăm sentimentul acesta—unul din multiplele feluri de manifestare a sentimentului iubirii—constatăm în el o mare parte de inconștientă. Când supunem această inconștientă la lumina analizei putem observa o serie întreagă de credințe, de păreri de cari suntem conduși în viață. Printre aceste credințe ce domină patriotismul e una mai însemnată, aceea că limba noastră poate servi drept titlu de mândrie întru cât i-am păstrat caracterul ei nobil, latin, și i-am dat atâtea daruri, atâtea însușiri de armonie, am putut în sfârșit să facem din ea un element puternic față de elementele streine cu care a venit în contact—e un titlu de glorie pe care se poate întemeia patriotismul nostru. Întru cât e justificat lucrul acesta,—această parte din sentimentul patriotismului—se întemeiază el pe ceva temeinic?—e primul interes pe care ni-l oferă chestiunea. E și alt interes, acela de a urmări problema dintr'un punct de vedere pur științific, care consistă în aceea că în cercetări fenomenul nu e privit izolat ci în legătură cu alte manifestări, nu se urmărește deci numai dezvoltarea internă a limbii noastre, ci și întru cât această dezvoltare a fost în legătură cu alte limbi streine, cum a stat ea în picioare în fața acestora—e prin urmare o cercetare de principii dintre cele mai frumoase.

După cum în alt domeniu—nu putem studia un individ izolat, ci în legătură cu mediul sociologic în care se dezvoltă, tot astfel și în filologie știința arată ce importanță are legătura fiecărei manifestări cu legile generale, de caracter mai întins—studiul limbei noastre, de pildă în legătură cu alte limbi...

Să vedem cum elementele din trecut, faptele filologice justifică această credință, să vedem anume chipul cum s'a întins limba română, în legătură, firește, cu expansiunea poporului român. E fapt cercetat—și în filologie și în istorie—că în sec. 12 limba română ocupă o mică porțiune a Olteniei, colțul sud-vestic al Transilvaniei și Banatul o parte; o altă regiune în spre Maramureș și nord-vestul Moraviei, cu mici ramificații în alte direcții. Dealtfel faptul acesta se confirmă și prin colonizarea Daciei, mai mult în aceste regiuni. Cum dar astăzi limba română se întinde pe un teritoriu așa de mare?

În secolul 13, 14 sunt de observat două fapte: o parte din elementul român delata nord se întinde mai departe în Bucovina și Moldova și ocupă munții păstori; altă parte din Oltenia și Banat face acelaș lucru și se întinde—mai mult chiar în Muntenia.

În o sută, două sute de ani mai târziu elementul românesc progresează, ocupă linia munților de ambele părți, înaintând chiar spre șes.

În secolul 16 expansiunea e atât de mare încât elementul acesta lingvistic ocupă o foarte mare parte din Moldova—treceuse linia Prutului—ajungând mai compact în centrul Basarabiei; acelaș lucru cu Muntenia, Cele două curente, unul dela nord, altul dinspre sud-vest, venite oarecum în sens invers, se îmbină și formează astfel unitatea lingvistică a României de azi.

Limba română mai face progrese în Dobrogea, în deosebi de 20 ani încoace—un nou teritoriu de expansiune.

În fața acestei puteri a limbii române, ne întrebăm firesc: e ceva analog pentru vreuna din limbile streine, din limbile romanice în special? Nu. Felul cum se prezintă limba franceză cu expansiunea ei, în evul mediu, ne arată că teritoriul limbii vorbite, ca limbă maternă, nu e excesiv de mare față de teritoriul românesc: a câștigat Franța în evul mediu o parte spre Pirinei—în regiunea bască, o parte în nord—Bretoni, Celți, asimilați ca populație franceză. Afară de aceste două câștiguri nu se poate vorbi de o expansiune a limbii franceze pe un teritoriu mai întins.

În Spania limitele lingvistice corespund cu cele din trecut, în Italia la fel. În regiunea retoromană și celelalte mai mici, una două din ele dacă au o expansiune mai mare. Nicăeri însă, nu se observă fenomenul acesta ca la noi.

Găsim—e just—limba franceză, spaniolă, italiană, trecute în colonii. Expansiunea aceasta însă n'are asemănare cu expansiunea noastră. La noi fenomenul s'a petrecut pe un teritoriu unitar, îndeplinește o masă compactă; e altceva când el se face la distanțe mari.

Limba română e incontestabil în condiții de dezvoltare cu totul altele față de limbile romanice: Dacă ne gândim la condițiile întinderii limbii noastre, la curentele dela nord și sud... avem impresia unui inel, unui lanț care s'a întins încet, a strâns elementele străine pe care sau le-a asimilat sau le-a redus. Dacă procesul ar fi fost altfel, ca dintr'un centru mic să fi dat naștere la radieri..., ar fi fost imposibilă această expansiune.

Dacă putem fi încredințați de puterea limbii române, să privim chestiunea din alt punct de vedere. Extensiunea limbii e în legătură cu extensiunea etnică, cu alte vorbe până la granițele țării se întind și granițele limbei vorbite acolo—aceasta e epoca pregătirilor... Vine o epocă mai târzie, când limitele limbii trec limitele etnice, corespunzătoare unei culturi superioare, unei stări înaintate. De pildă, limba franceză ca limbă adoptată și de elemente streine a făcut progrese colosale; timpul decând ea s'a întins peste granițele Franței corespunde cu timpul în care cultura franceză s'a impus. În adevăr în secolul 12, 13 găsim truveri și trubaduri francezi trecuți în nordul Italiei.

Cum se prezintă chestiunea azi? Să luăm regiunile renane; aci de 20, 25 de ani au câștigat Germanii din punct de vedere etnic însă cultural câștigă Francezii; în Elveția se observează acelaș lucru; în Țările de jos franceza face progrese uimitoare ca limbă vorbită.

Dacă comparăm acest fapt privitor la limba franceză cu ceea ce petrece la noi, problema se pune în chipul următor: Expansiunea limbii române e în legătură cu întinderea populației românești—ca în Franța până în secolul 12, 13. Dar de acum înainte limba română nu poate să-și reclame alte drepturi de expansiune în afară de ceea ce am constatat? Aci vine să ne limpezească trecutul, cunoștințele despre viața de altădată, ce să facem pentru viitor... Dacă astăzi încă țara noastră trăiește izolată de țările balcanice, aceasta nu va dura multă vreme. Am fost atrași mai mult spre apus în chip firesc. A fost poate și un rău că nu vedem ce se petrece mai aproape de noi, nu-i chiar nici cuminte... E de prevăzut însă că cu vremea legăturile între noi și cei dela su-

dul Dunării vor fi mai strânse ca azi. Față de aceste legături trebuie să se impună una din limbile popoarelor care vin în contact. Se va impune firește cea mai cultă. Pentru peninsula balcanică ca limbă superioară în legăturile culturale sau comerciale... să ne gândim la limba bulgărească, sârbească, turcească... e greu să ne închipuim că în legăturile strânse ce vor exista una din ele ar putea servi ca exprimare comună.

Dacă urmărim problema se pare că sunt fapte care ar înlesni impunerea limbii noastre. În Bulgaria limba română e vorbită uneori ca limbă cultă, superioară; la fel în Serbia; dacă mergem mai departe, întâlnim Sași și Unguri care între ei vorbesc românește. Acestea sunt mici indicii cari arată că limba noastră ajunge să fie recunoscută ca limbă de exprimare generală între 2—3 naționalități. Aceasta nu e poate o pregătire pentru ceea ce se poate realiza în viitor?

Peste o sută, două de ani limba română se va impune față de altele—față de cele balcanice; să fie ce a fost limba franceză în apus?... E un gând, ce alunecă prin suflet, e o încredere, o speranță. Dar ca să ajungem aci se impune ca și la Francezi, ca în toate manifestările de cultură limba noastră să fie superioară celorlalte. Limba e un simbol care sună fie ignoranță, fie cultură. Unde e cultură, limba aceea se impune. Acelaș lucru s'a întâmplat și la impunerea unui dialect ca limbă literară: așa cu limbă vorbită în l'isle de France pentru Francezi, așa cu dialectul toscan în Italia, la noi absolut la fel.

Atunci dacă am urmări impunerea cultivei noastre, am pregăti firește impunerea limbii romane între celelalte limbi balcanice. Cu o privire spre trecut, cu observarea micilor fapte de azi, putem justifica mândria noastră în privința forței de rezistență și expansiune a limbii noastre. Ea ne duce cu gândul la un viitor apropiat de superioritate intelectuală...

Dacă faptele științifice confirmă ceea ce unii și alții simt în chip inconștient, e o probă că în orice parte a vieții culturale sunt elemente ce se întemează pe realitate: pe acestea să le punem în evidență. E bine că știința lămură faptele acestea intervenind pe lângă observație și *cercetarea* luminându-ne astfel tot mai mult sentimentul patriotismului.

Nu de multe ori se discută la noi o cestiune națională—mai ales în public—cu atâta cumpătate... Nu de multe ori în fața unor auditori, cari dacă au însuflețire nu uită că mai au și judecată, s'au văzut oameni de știință cari să spună problema atât de limpede și fără nici o amăgire de conștiință... Iată cum din acest special punct de vedere societatea femeilor române poate fi de un folos; măcar în cercul mic în care-și exercită acțiunea.

Mă tem însă—e tot un sentiment ca și al conferențiarului cu gândul fericit spre viitorul limbii noastre—că conferința d-lui Densușianu nu va fi putut influența pe prea mulți nici chiar din puținii cari ascultau... E o stare de spirit la noi care nu poate dispune pe mulți să se gândească la cultul limbii române. Aceasta n'o scriu din exagerare, de care s'au făcut vișovați alții altă dată, nu; au observat mulți că așa de mică dispoziție pentru limba maternă în sânul

înaltei noastre societăți—dacă uneori din inconștiență de foarte multe ori din intențiune—asa că e foarte greu să crezi ca dela o stare sufletească de felul acesteia până la gândul fericit al d-lui Densușeanu vor ajunge o sută, două de ani...

E totuși probail că o stare de cultură națională superioară se va întemeia odată, sprijinită de eforturile altora cu mai mult cult pentru limbă, cu mai bune intențiuni pentru manifestările noastre de ordin sufletesc—aceasta se așteaptă dela universitate.

VASILE V. HANEȘ

LITERATURA

CE POVEȘTEȘTE CLOPOTUL

Oamenii solitari sunt totdeauna timizi și nemulțumiți. În ei, bucuria momentului nu reușește să covârșească pe deplin întreg sufletul, care stă într'o neîntreruptă și încordată vibrație, deși, după ceia ce lasă să se vadă, ar părea că el se scurge liniștit. Puțină viață exterioară, puțină mișcare fizică, dar o extraordinară concentrare de sentiment. Amintirile vieții trăite, cari la alții apar în mod succesiv, la dâșii vin parcă de odată, amestecate, nedeslușite, prelungite într'o tonalitate de amărăciune sau de dulceață tăcută.

Eu cunosc oameni cari dau totdeauna impresia unui început de iarnă, adică al celui anotimp de penumbra, de nu mai știi dacă soarele răsare sau nu, lăsându-ne într'un lung și posomorât amurg, săptămâni întregi. Atunci parcă totul doarme, până și fântânele, ai zice o sărbătoare a tăcerii. Peisajele, înecate în nouri și în ceață, capătă nu știu ce aspecte nehotărâte, ceva ca din basme, fără culoare și fără contur, peste care privirea rătăcește nedumerită. Arborii, colinele, locurile și toate colțușoarele cunoscute ne apar ca o țară nouă, în care fantazia noastră, intrigată, se pierde. Dar soarele de fapt nu s'a răcit, el arde și strălucește tot atât de puternic ca în timpul verii, numai că razele cari ajung acum până la noi, sunt pe jumătate stinse.

Așa se întâmplă și cu unile manifestări ale sufletelor alese. Ele apar la suprafață prefăcute, îndulcite sau mai bine zis înjumătățite, pentru că o parte, și cea mai însemnată, rămâne acolo, în adâncul conștiinței, unde se aprinde misterioasă toată văpaia vieții. Asemenea oameni privesc de obicei lucrurile numai sub aspectul eternității, al absolutului; simțul relativității la dâșii e foarte slab și de aceea, se vede, îi găsim tot printre cei învinși. Ei, dacă au primit cândva un mic sprijin, se cred pururea îndatorați; iar dacă iubesc sau sunt iubiți, își închipuiesc că-i pe vecie.

Din această categorie face parte și un vechiu prieten al meu de școală, pe care aici îl voi numi Emilian, neputând a-i da în vileag adevăratul său nume.

Sfârșise facultatea de litere, unde făcuse studii strălucite. În adăstarea concursurilor, el ceru spre suplînire o catedră la seminarul din Curtea-de-Argheș, deși ar fi putut lesne dobândi o suplînire în altă parte.

La prima vedere Emilian părea un indiferent; un

englez — ziceau unii; un nesimțitor — ziceau alții. Nu, eu îl cunoșteam foarte bine. Energia lui nu era externă, fizică, nu știa râde cu zgomot, nu gesticula. El ascultă și neroziile și vorbele de spirit cu acelaș aer tihnit. Era prea mult om al gândirii ca să fie om de acțiune, Energia lui, cu totul internă, lucră în nervii și sufletul lui, îi umplea simțirea. Se retrăsese în Curtea-de-Argeș, ca să fie liniștit; — dar poate oare singurătatea să-ți dea liniștea, când porți o lume în suflet?

Eram singurul său confident; îmi scria adesea. Pentru el era o ușurare când putea să-și deschidă inima, scriindu-mi pagini lungi, într'un stil de femeie și cu o logică de filosof. Iubise și el, dar sfârșise cum sfârșesc toți, rămăsese cu convingerea că: toate femeile sunt tot una.

Aceasta era fraza cu care încheia el o scrisoare, prin care mă invita să viu la dânsul de zilele Paștelor, ca să facem învierca împreună, la mânăstirea Meșterului Manole.

Mai fusesem la dânsul și în timpul verii, cu toate acestea am primit invitația și am plecat la Curtea-de-Argeș, unde am sosit pe înserate. Cu mine nu luasem nici un bagaj, ca să nu am bătae de cap. În piața orașului m'am scoborât din trăsură și am luat-o pe jos până la el. Sui încet scările și deschid ușa odăii, fără a bate. Emilian se legăna într'un fotoliu de pae, cu tălpi mari întoarse; pe brațe ținea un volum, jos pe covor era căzut un ziar.

— Bună scara Emilian, zisei eu oprindu-mă la ușă.

El se uită lung la mine fără a se scula, căutând a-mi distinge trăsăturile prin umbra deasă a serii.

— Ce, tu citești pe întuneric? continuai eu. De când te-ai retras aci și-ai ascuțit grozav vederea.

— Cum, tu?... strigă el, recunoscându-mă și apucându-mă de mâini. Nu și-e rușine obrazului să vii așa fără să mă vestești; adică și-era greu să-mi telegrafiez două-trei cuvinte?...

— Voiam să te surprind. O! se poate întâmpla ca une ori să fii mai puțin singur în singurătate, decât în mijlocul lumii... câte o foșnitură de rochie în aer, un parfum discret și plăcut înveselește mai mult decât apropierea din saloane...

— Așa, că eu oi fi ca voi, care vă gândiți numai la astea!.

— Ia lasă, că te prind eu... ce citeai tu acolo?

Și luai volumul ce rămăsese pe fotoliu. Erau poeziile lui Eminescu. În el găsesc un sineu și pe panglica de mătase roș-închis, scrise în broderie, citii cuvintele: *Până aci*. Pe pagina de alături zăresc o trăsătură de creion albastru, în dreptul următoarelor versuri:

Unul e în toți tot astfel precum una e în toate;
De asupra tuturor se ridică cine poate,
Pe când alții stând în umbră și cu inima smerită
Nestiuți se pierd în taină ca și spuma nezarită
Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor ei sau ce gândesc?
Ca și vântu 'n valuri trece peste traiul omenesc...

— O! e trist ceia ce citești tu.

Și începurăm apoi să vorbim de unele și de altele; de colegii noștri, ajunși, care magistrat, care profesor, alții ingineri, iar unii rămași fără căpătâi.

Veni vremea mesei și Emilian mă pofti în sofrage-

rie. După masă, pe când stam rezimat a lene pe spațele scaunului, nu știu cum dau cu mâna și vărs cafea ce mi se adușese. Servitoarea ridică fața de masă ca o schimbe și de o cam dată ne așterne un ziar, din cele vechi. Aruncându-mi ochii pe dânsul, zăresc diferite figuri făcute cu creionul, ca și cum s'ar fi jucat cineva, iar pe marginea dinspre mine, niște versuri:

Când de versuri era vorba, imi râdeam de autori;
Și fac singur eu acuma, ba încă prea de multe ori.
Ca să aflu, dacă caut astă boală d'unde-mi vine,
Ori ce-aș face, ori ce-aș dregi, făr' să vreau gândesc la tine.

— Ia ascultă, Emilian, când ai făcut versurile acestea, îmi închipui că nu te-ai gândit la redactorul ziarului?...

— Nici eu nu știu la ce m'oi fi gândit; am scris așa ca să-mi trec timpul

— Bun de tot! Numai vezi, când îți treci timpul cu versuri, să nu sfârșești mai târziu a și-l pierde cu inima...

Mai râsei de el glumind, și pe urmă eșirăm să ne plimbăm prin oraș.

Nimeni pe stradă, deși de vreme. Nu se auzeau decât șuerăturile strejarilor. Ai fi zis un oraș fermecat din poveste, ursit să doarmă somnul morții. Și așa de mare era tăcerea, că din piața lui largă se auzea murmurul valurilor dezghețate ale Argeșului, care se perdeă tainic în întuneric, șoptind parcă legenda tăcutului oraș. Ce trist lucru e când vezi ferestre fără lumină și ușile închise, când întâlnești numai ziduri și nicăeri suflare! Ți se pare să totul e pe sfârșit, viață și univers. Înțelegi repede înspăimântătoarea mizerie a vieții, izolarea de toți, neantul totului și neagra singurătate a inimii, care se leagănă și se înșală ea însăși prin fel de fel de iluzii, până la moarte! Și iar, din când în când, șuerul strejarilor străbate aerul ca niște vaețe fantastice!...

Ne întoarcem acasă să ne mai odihnim, ca pe urmă să mergem la mânăstire, la înviere.

În fine plecarăm.

În biserică nu era decât câțiva călugări, cari așteptau mezul nopții, ca niște statui antice îmbrăcate în doliu. Stâlpii de marmoră, cu săpături în spirală, se ridică în coloane maiestose în spațiul boltei, ca să arate parcă drumul în sus, spre cer. Catapiteazma altarului scânteiază sub luminile îngălbenite ale făcliilor de ceară așa de frumos și așa te simți de mișcat, că toate basmele se adună în mintea ta răpită! Simțiam că mă cheamă amintirile dintr'o lume ce nu mai este, când mama-mi puncă degetele pe frunte și eu îngânam:

«În numele tatălui, al fiului și al sfântului duh!»

Și când preotul apără cu lumina, în ușa altarului, mă apropiai și eu să-mi aprind lumânarea, cu atâta smerenie și respect, încât nu știu dacă îndoiala mea nu era mai bine primită de cel de sus, decât credința drept credincioșilor...

După sfârșirea serviciului, aproape de ziuă, ne-am culcat.

A doua zi, ca prin vis, aud clopotele dela mânăstire: se începea slujba pentru a doua înviere.

Sunetul lor ajungea la urechile noastre ca ecoul unor melodii de flaut, ce se pierd în nesfârșirea unei păduri. Razele soarelui străbat perdelele lăsate; între

patul meu și al lui Emilian eră ca o pulbere de aur. Emilian stă rezemat cu cotul pe perne și fumă țigara, eu, cu fața în sus, priveam tavanul.

Fără a ne-o spune, simțiam unul în altul mii de senzații, cari ne învioșau imaginația și ne încălzeau inima, și unul și altul eram stăpâniți de nu știu ce sentiment neînțeles, puternic și sfânt, de nu știu ce trebuință de a mărturisi, de a spune totul, de a vorbi de acolo lucruri, pe cari le-ai ținut până atunci închise în fundul inimii, de a pronunța nume, cari ți-au făcut pieptul să bată.

Fără voia mea, lăsați să-mi scape această întrebare:

— Se poate iubi mai mulți ani de-a rândul?

— Da! răspuse Emilian.

— Ce fel, tocmai tu spui asta? Dacă nu mă înșel te știam foarte sceptic în afaceri de inimă.

— Am fost, dar acum gândesc altfel. Vezi tu, sunt iubiri și iubiri.

— În orice caz, nu ți-ai schimbat părerea de multă vreme; în ultima ta scrisoare faci o mulțime de reflexii răutăcioase la adresa femeilor.

— Egoismul, dragul meu, egoismul. Să-ți povestesc o mică întâmplare și pe urmă gândește ce vei voi.

Știi cât de mult mă iubea Elena, pentru mine ar fi făcut orice sacrificiu, chiar dacă i-ași fi cerut o înjosire. De câțiva timp îmi tot scria că a făcut cunoștință cu procurorul din localitate, că el o iubește la nebunie și că ea își râde de dânsul. Într-o scrisoare adaugă că procurorul, surprinzând-o un moment singură, a sărutat-o. dar ea l-a pus imediat la locul lui. Altă dată tot inevitabilul procuror, îi ade în genunchi, o roagă să nu să supere că nu știe ce face, o strânge în brațe și fuge.

— Și așa mai departe!... îl întrerupsci eu râzând. Da tu la ce te plângi, nu vezi că te ține în curent cu toate?... dovadă că nu te-a uitat...

— Și foarte mulțumesc de consolație. Când un bărbat răușește să sărute femeia, care i se împotrivesc, de două ori, este ca și când l-ar săruta ea odată, și când femeia te sărută...

— Procurorul devine fericit!... știu. Și cum îl cheamă pe procuror.

— Il cunoști foarte bine, Mihai Andreescu!

— Ia taci! Da bine, amicul meu, acela e urât ca dracul,

— Ce are a face, nu știi tu cât e de palavragiu și cum ne făcea să râdem? Cine vorbește mult și are îndrăzneală, e sigur de reușită cu cele mai multe femei.

— Bine a zis cine a zis: Când femeia își trădează bărbatul pentru omul ce iubește, sfârșește prin a-și trăda amantul, pentru un altul pe care nu-l iubește. Apropo, nu ești gelos? După cât știu, nu prea erai așa înflăcărat.

— Aș fi dorit să nu-mi treacă altul pe unde am trecut eu.

— Ești prea pretențios, amice. Și tocmai tu, care mi cântai necontentit: «Toate femeile sunt tot una», tocmai tu să-ți faci astfel de iluzii imposibile!...

— Azi cunosc o excepție.

— A!..., tu cunoști azi o excepție!... Și unde mă rog, ai întâlnit excepția ta?

— Ia băi.

— La băi? Tu te-ai dus acolo să te faci bine și mi se pare că mai rău te-ai îmbolnăvit.

— Iată o boală de care n'aș vrea să mă vindic nici odată.

— ?

— Ce te uii la mine cu ochi așa mari? Înlanțuirea împrejurările este mare lucru și urmările lor au ceva nepriceput. Pentru ce două ființe, cari niciodată nu s'au văzut, simt, când se întâlnesc pentru prima oară, o simpatie, aproape o familiaritate de vechi cunoștințe? Cum, în mijlocul unei mulțimi, un om și o femeie, pot ei privindu-se cu ochii, să schimbe mii de gândiri intime? Pentru ce, un nume, pronunțat tare te tulbură uneori ca prevestirea unei nenorociri sau bucurii?

Vara trecută, la băi, ne adunasem mai multă lume în marginea unei păduri. Între femei eră o blondă. nu pot spune dacă mi s'a părut frumoasă sau urâtă nici dacă o găseam bine sau rău făcută, cu toate acestea simțeam, că ceva mă atrage spre dânsa.

Avea ochii dulci și reci, albaştrii, ca albastrul de viole. Eră ceva în ea care-ți repauză privirea, ca o rașite de frunze ce vine în dreptul soarelui de Iulie, când lumina își arde ochii. Într'un salon, poate că lumea n'ar fi băgat-o în seamă, dar un poet s'ar fi uitat numai la ea.

Pe urmă ne-am văzut adesea. Când convorbeam amândoi, nu vorbea atât pentru dânsa, cât mă silea a-mi da părerea mea în diferite chestiuni. Unul pe altul ne intrigam. Care din noi doi eră superior celuilalt? O curiozitate pur intelectuală, voiam să-i cunosc spiritul. Și nu e de mirare ca cineva să o iubească, cu un amor platonice, viața întreagă.

— Pricep acum pentru ce scrii versuri pe margini de ziare... Adică pentru celelalte femei n'ai fi putut spune tot așa, la început?

— Nu, în iubirea de acum simt că mai intră ceva și din ceeace mă face să te iubesc pe tine, un fel de afecțiune, de încredere, nu găsesc cuvântul, nu știu ce satisfacție intelectuală, că pot vorbi cu dânsa ca și cu tine. Deși femeie, ea mă înțelege. Între ea și mine există armonia sensibilităților și a inteligențelor; dacă din această armonie s'ar duce acordul senzațiilor brute, nu pricepi tu că tot rămâne ceva, rămâne cea mai nobilă și mai frumoasă melodie, în care își amestecă vibrarea două inimi.

— După cum văd eu, sub învelișul material spiritul tău caută spiritul. Eul tău atras mai cu seamă prin privire, unde mai mult decât în altă parte scânteiază gândirea, se urcă ca pe o rază de lumină până la focarul invizibil care-l atrage. Dar, chiar în spirit, amorul se leagă el de memorie, de judecată, de inteligența pură? Aceste calități, ca și calitățile fizice, pot fi distruse prin boală sau accidente. Atunci, unde este acel principiu etern, care ar putea reține amorul?

— Când persoana ce iubim ar pierde toate calitățile, dar ar păstra una singură, aceea de a ne iubi, am încetă noi de a o mai iubi în urmă? Eu cred că nu. Amorul merge de se fixează mai sus și mai departe, la un centru nedestructibil, unde nimic nu-l atinge. Când iubesc, aș vrea să mă dau pe mine ei, și o vreau pe ea. Simt că e peste putință ca individualitatea mea să mă con-

funde cu alta individualitate, cu toate acestea, vreau asta. Este mai mult decât o necesitate fizică, trebuie să fie acel principiu neexplicabil, viața, care înfășură cu puterile sale ascunse, orice gândire și orice voință.

— Aceste reflexuni îți vin dela blonda ta dela băi ?

— Da.

— Și conchizi ?

— Că e ultima femeie ce voi mai iubi !

— Și îi vei fi tu ultimul bărbat iubit ?

— Am jurat să nu mai răspund de alții !...

Răspunsul lui Emilian mă lăsase în vag. În lumea aceasta vezi atâtea schimbări neașteptate, că nu știi dacă trebuie să mai crezi în ceva. Voiam să-l contrazic, dar nu-mi venea nici o idee.

În vremea asta clopotele dela mânăstire se aud din nou; se mântuise a doua înviere. Galsul lor monton pătrunde în suflet. Undele sunetului ne iau gândurile și le duc în altă parte, nelăsându-ne să rupem tăcerea.

Câte vieți se vor fi stins la glasul lor tânguios ! Aduceți-vă aminte de morți ! spuneau ele... Vibrările lor redeșteaptă mirosul de tămâie, cu concertul de cântece și de rugăciuni dela înviere, în care se amestecau parcă și șoaptele aeriane, stinse, ale celor dispăruți. Și tremurau sunetele în văzduhul slobod, încet, nedeslușit, ca niște suspine fugare, ca suflări de frunze și de flori, ca întinderi de ramuri vii, ca scuturări de aripi, ceva care vine de departe, foarte de departe, din cuprinsuri eteriane și mări mai strevezii, dintr'un loc de pace, cu mult mai puține grâji, cu mult mai puține lăcrămi, dar cu o adâncă și nespusă nostalgie...

Plimbându-mi ochii prin odăi, zăresc volumul de a-scară, în acelaș loc, iar panglica de mătase atârână în jos, desfăcută, cu cuvintele : *Până aci !*

O clipă de tăcere și apoi iarăși, din ce în ce mai rar, simțeam valurile sunătoare legănându-se molatec peste arbori, peste acoperișuri, pe lângă ziduri, pe lângă ferestrele și paturile noastre, pe lângă noi. Din unda lor metalică, se desprindea parcă un înțeles, o tânguire a versurilor însemnate cu creion albastru :

Unul e în toți tot astfel precum una e în toate,

De deasupra tuturor se ridică cine poate !...

N, EM. TEOHARI.

EPIGRAMA

Ei

Draga mea, de-o vreme 'ncoace
E geloasă foc pe mine,
Fiindcă une-ori îmi place
Să desmierd... alexandrine.

Unui fost proprietar

Fălcile-ți — 1009 ! —
Produceau bani mulți : o sumă.
Ai rămas numai cu două ;
Și-alca'n loc să dea, consumă.

RADU D. ROSETTI

TRANSPUNERILE SENSORIALE ÎN LITERATURĂ

Poezia e de sigur o artă prin excelența sugestivă. Ea ne face să pătrundem dincolo de înțelesul cuvintelor, evocându-ne imagini concrete. De aceea, toate mijloacele ce au de scop de a mări puterea de evocare, sunt legitime în literatură. Așă de ex. metafora, alegoria și toate celelalte figuri de limbă și de cugetare,

Un mijloc, care pare a fi mai mult o creațiune a timpurilor noi, provenit probabil din rafinarea sensibilității și a imaginației omenești, este acela de a exprima prin cuvinte, cari sunt adequate unor senzații sau imagini de un fel, senzații sau imagini ce sunt de altă natură. De ex. : a exprima prin epitete vizuale imagini auditive sau vice-versa. Cei ce sunt cu deosebire înclinați spre acest gen de transformări sensoriale sunt poeții simbolizști și decadenti, întrucât ei reprezintă în gradul cel mai înalt rafinarea sensibilității și imaginației, rafinare ce înclină chiar uneori pe panta patologică.

D-r Dromard în «*Journal de Psychologie normale et pathologique*» atrage atenția asupra acestui fenomen, căutând să explice în ce stă procesul lui psihologic. Anume el explică transpunerile acestea printr'un dublu mecanism : sau prin *asociațiile subconștiente* sau prin *echivalenții emoționale*. Ce însemnează aceste mecanisme ?

Un obiect ajunge la cunoștința noastră prin canalele simțurilor : diferitele proprietăți ale acestui obiect afectează simțurile noastre și cu toate contribuesc să ne dea percepția obiectului pe care-l avem în față. Multe obiecte au însușiri ce afectează de o dată mai multe simțuri. De ex : o floare ne impresionează prin mirosul, prin culoarea ei, etc. Ei bine, prin mecanismul *asociațiunei subconștiente*, e destul ca o singură calitate să fie prezentă în conștiință, pentru ca să atragă după dânsa și celelalte însușiri cu care a fost asociată. Culoarea albă a chiparoasei poate să ne evoce mirosul ei caracteristic ; sunetul trompetei, culoarea galbenă a acestui instrument, etc.

Așă dar, o calitate sensorială tinde să aducă în conștiință, printr'un mecanism subconștient, celelalte calități cu care a fost asociată la origină. Aceasta ne explică de ce putem determina imagina unei flori numai prin mirosul sau numai prin culoarea ei, căci imediat și celelalte calități ne vin în minte-

Noi suntem obișnuiți să determinăm un obiect sau o imagine, prin însușirea cea mai caracteristică. Se înțelege că aceeași imagine poate fi determinată și prin alte însușiri ; în cazul acesta cuvântul întrebuițat ne va da mai mult de gândit, seria de imagini evocate va fi mai mare și impresia produsă asupra noastră va putea fi mai fină, mai rafinată, mai plăcută prin raritatea, dacă nu chiar prin excentricitatea ei,

Așă se explică de ce simbolizștii întrebuițează cuvinte de «miros alb» sau «miros roșu» ori de «simfonie în alb» «simfonie în roșu», etc. Culorile calde, dulci, ne fac să ne gândim la obiecte plăcute, culorile reci din contra. Chiar împerecherea aceasta de cuvinte : «culori calde» cu «culori dulci» ne face să vedem

că confuzia între atributele aparținând unui domeniu sau altul de senzații e foarte posibilă, mai ales la simțurile inferioare, al căror domeniu nu e bine limitat, cum e simțul mirosului sau gustului.

O altă cauză care poate explica transpunerile acestea senzoriale sunt așa ziiși *echivalenți emoționali*. O senzație vizuală ne poate produce acciași impresie afectue ca și o senzație auditivă, olfactivă etc. Ei bine, aceiași identitate de emoții poate face ca evocându-ne o senzație sau imagine de un fel sau altul, să ne apară în minte o altă imagine, care ne-a produs acciași impresie. Fenomenul memoriei afective, foarte bine studiat în ultimul timp, ne arată că stările afective se pot rememora întocmai ca și cele intelectuale. Tot așa o stare emoțională de un fel oarecare tinde să aducă în conștiință obiectul sau senzația care ne-a produs acciași stare sufletească.

De exemplu, e lucru cunoscut că culorile deschise produc asupra noastră o impresie plăcută, o impresie de veselie, pe când culorile întunecate din contra. Nu este altfel cu sunetele înalte ascuțite, care ne produc de asemenea veselie, pe când cele joase ne produc seriozitatea, gravitatea. De aci și până la a denumi sunetele cu atributele culorilor sau vice-versa, nu e decât un pas. Să luăm un exemplu din literatura noastră din cel mai bun simbolist al nostru, din *Minulescu*:

«De ce 'ți sunt ochii verzi

«*Culoarea wagnerianelor motive* ?

sau :

«Da...

«Va veni și ziua 'n care, vom obosi

«Un timp în care al năzuinței și al aiurărilor parfum.

«*Ne va părea miros de smirnă.*

Sunt unele epitete de acestea transpuse, admise chiar în limbejul comun. Nimănu i se va mai părea azi curios când va auzi zicându-se «sunet argintiu» sau «răs argintiu», etc.

Altele sunt mai rare și ne surprind, dar totuși ne plac fiind că vedem că atributul se potrivește cu imaginea evocată, întru cât pare că ne transmite ceva din căldura emotivă a imaginii.

Atunci însă când poetul întrebuițează epitete, care la comunul oamenilor nu se asociază împreună, când el le găsește potrivite poate din cauza prea marei sale impresionalități ce ne face une-ori să credem că e ceva de domeniul patologiei literare—ca să zicem așa—atunci el ne dă cea ce se chiamă *pseudestezi* care fiind prea individuale nu ne poate produce nici o impresie estetică. Așa sunt imaginile sau asocierile provenite din cauza fenomenelor de *audifiie colorată* (sinopsie). A zice de ei, că muzica lui Beethoven e verde sau albastră, ori că litera *E* este galbenă ori roșie: e ceva ce ne depărtează cu totul de vre-o emoție estetică. Din acest punct de vedere sunt condamnabile apucăturile coloristice ale unor simbolști. Risipesc acești simbolști cu atâta dărnicie diferitele culori în poeziile lor, în cât aceste culori dau poeziilor lor aspectul unor cartoane îmbrăcate multicolor, dar goale înăuntru, goale de înțeles și de sentiment. Bună oară, un exemplu chiar din poetul din care am mai citat :

«Ne-am cunoscut în țara 'n care-alt'dată

«*Manon Lescaut* iubi pe *Dés Grioux*,

«Intr'un amurg de toamnă *orchestrată*

«In *violet*

«In *alb*

«In *roz*

«Și 'n *bleu* ?»

(Din «*Romanță fără muzică*»).

De aci și până la strofa următoare, franceză, nu e așa mare distanță :

«Pour que personne n'enignore.

«Je fais l'aveu — pas en riant —

«Que je vis l'Arouge et l'E blanc,

«L'I noir et l'O jaune qui dore !

Să nu confundăm prin urmare arta cu artificialul.

Ori ce imagină mai distinsă e legitimă și bine primită în poezie, dacă simți că poate să fie naturală. Nu trebuie să căutăm originalitatea în excentricitate; acesta e cel mult un capriciu al modei! Poezia adevărată și vecinic eternă trebuie să știe să-și cunoască cadrul și limitele sale; altfel se expune să cază fie în banal, fie în ridicol, fie în confuz.

MIIHAIL I. MIO

NOTE ȘI DISCUȚIUNI

CURS DE DICȚIUNE PENTRU PROFESORII SECUNDARI.

I

Ministerul Instrucțiunii publice a trimis zilele acestea profesorilor de limba română, istorie și filozofie, prin direcțiunile școalelor secundare, comerciale și profesionale, o circulară privitoare la o inovație, ce se plănuște pentru mai bunul mers al învățământului.

Circulara, după ce admite că școalele de cari vorbim au câștigat puncte esențiale pentru a face cât mai educative deosebitele obiecte de studiu, mai ales limba română, după ce arată mulțumirea că profesorii nu cruță nimic spre a servi cu adevărat școala, spre sfârșit apasă pe o lipsă mare a profesorilor, anume că nu pot citi clar și expresiv și ca consecință elevii nu simt în-deajuns fondul lucrărilor literare. Pricina acestei slăbiciuni este că profesorii nu au avut unde să se pregătească în direcțiunea aceasta—de ce nu li s'a pretins și un certificat dela conservator, secțiunea respectivă?—și chiar să fi dorit, să se fi străduit să-și câștige singuri îndemânarea aceasta, tot n'au putut ajunge să fie mulțumitori.

Ministerul încearcă remediul următor :

Profesorii secundari sunt chemați—dacă găsesc măsura bună—să vină în București între 24 Decembre 1908 și 8 Ianurie 1909 și să ia parte la lecțiunile de dicțiune, teoritice și practice, organizate cu artiști ai teatrului național. Circulara accentuiază jertfa pe care o face Ministerul prin chieltuielele ce va suportă, de oarece profesorii vor avea drumul cu totul gratuit, lec-

iuile cu artiștii gratuite, găzduirea și mâncarea în condițiuni avantajoase.

Cine ar avea ceva de obiectat? Dinpotrivă, am auzit pe câțiva aprobând procederea, bucurându-se mai ales că se pot duce la București gratuit.

Fără să fie vorba de vre un avantaj pe care l'ar avea profesorii din aceste lecțiuni de dicțiune, sunt numeroase punctele împotriva lor.

Mai întâi, Ministerul a instituit de mai bine de un an o *comisiune pedagogică* compusă din profesori specialiști în diferitele obiecte ale învățământului, având misiunea de a vizita școlile secundare și a se convinge dacă profesorii lucrează în conformitate cu programele și mai cu seamă potrivit cu metodele pedagogice. Membrii comisiunii, având tren gratuit, diurnă 20 de lei pentru timpul vizitelor, leafa întregă dela catedrele D-lor și plata suplinitoilor din bugetul Ministerului, au străbătut țara în lung și în lat, ca să observe. Este întrebare: Ce au observat? Nu poate și școala să profite din observațiunile D-lor? Numai aceasta le-a fost misiunea, să vină în clase, să audieze și să pornească mai departe? Puțin lucru s'a câștigat astfel, sau nimic.

Ce a folosit un profesor de limba română, spre exemplu, dacă el în clasă a nimerit un domn membru al sus zisei comisiunii pedagogice? Cum a intrat, așa a eșit. Nu a comunicat nici o observație, nu a arătat nici un sfat, s'a mărginit să semneze în condica de prezență la dreapta iscăliturii profesorului. Ce se va mai fi întâmplat de atunci încolo, profesorul nu știe. Poate observațiunile sunt rezervate pentru autoritatea superioară.

Credem că vor fi având altă chemare membrii comisiunii pedagogice—iarăși o inovație în învățământ—dar lucrurile s'au oprit, unde am spus. Le-ar fi stat bine ca pedagogi dintr'o comisiune pedagogică, ca intrând în clasă și convingându-se că au dat peste un element cu lipsuri în privința metodelor, să zăbăvească mai multă vreme în localitatea aceea, să țină însuși lecțiuni model pentru profesorul înapoiat și să nu-l piardă din vedere timp mai îndelungat, până vor fi reușit să-și împlinească misiunea pedagogică. Și în cazul acesta, ce ne-ar mai fi trebuit nouă, profesorilor cărorora se adresează circulara, să audiem cursuri de dicțiune, când rolul acesta puteau să-l aibă comisarii pedagogici? Să fi numit Onor. minister pentru limba română pe cei mai buni profesori, pe cari-ți are școala secundară, pe aceia cari sunt în stare să se ridice dela amănunte la sinteză și ei să fi ținut lecțiuni din cari să folosească toți profesorii vizitați. Cheltuiala tot se făcă, de ce nu s'a ajuns la adevăratul scop? Nu erau mai buni *profesorii cei mai buni de română*, decât artiștii? Ori tindem la declamație, de care suntem prea bucuroși că am reușit să ne scăpăm? Nu cunosc părerea altor colegi, dar socotesc că iar am da învățământul limbei române cu mulți ani înapoi.

Al doilea fapt este că actualii profesori de materiile anumite sunt licențiați, specialiști și în plus au ocupat catedrele în urma unui greu examen de capacitate. După ce au trecut probele acestea și Onor Minister i-a numit în învățământ, cum sună circulara care-i poartă la lecțiuni de dicțiune? Cum s'au putut strecura

elemente atât de slabe, încât să fie silită autoritatea superioară să facă cheltueli, ca să-i aducă la nivelul dorit? Cu învățătorii, cari au uitat aritmetica ori altele se fac lecțiuni în vacanță la Câmpulung. Le călcăm și noi pe urme?

Nu, explicarea nu cade în sarcina profesorilor numiți la materiile la cari au trecut examene. Adevărul este acesta: Ministerul a vrut să facă *experiențe noi* și împotriva dreptului acordat de examenele de capacitate de a fi cineva numit profesor numai de materiile la cari a fost admis de comisiunea examinatoare, a făcut astfel de combinațiuni de ore și de materii încât un profesor este azi un profesor de limba română sau de altele, fără să fi lucrat în direcțiunea aceasta vreodată și fără să fi îndrăznit, sau dacă a îndrăznit, a căzut — să se prezinte la examene de limba română sau de altele. Ce fel de limbă română va face acest profesor? Va citi rău, îi vor lipsi cunoștințe și vor păgubi deci elevii. Remediul? Să se ducă la *cursul de dicțiune* și împreună cu el, să se ducă toți cari vor fi la aceeași înălțime ca dânsul. Ceilalți ce să profite din câteva lecțiuni, când ani dearândul s'au ocupat cu limba română? Cei dintâi se vor duce și acum, se vor duce și în vacanța Paștelor și se vor duce poate și dela catedra de română, lăsând-o celor buni. Nu le putem ură: sărbători fericite.

Un ultim cuvânt:

Domnii inspectori școlari și-ar atrage multă recunoștință din partea școlii, dacă în vizitele d-lor, pe lângă anchete, ar stăruî prin autoritatea și cunoștințele D-lor să ridice și să reînnoiască atmosfera unei clase printr'o activitate pe care s'o vadă și elevii. s'o simtă și profesorii.

Accasta este realitatea și numai astfel poate folosi școala secundară.

V. VÂRCOL

11 Decembrie, 1908
Turnu-Severin

BIBLIOGRAFIE

POLITICĂ

Căpitan A. I. Lupășcu. România și neamul românesc în legătură cu satele și popoarele vecine sau conlucuitoare. 1908 Galați.

Munca, revistă pentru meserii, industrie, comerț și economie. Apare la 10, 20 și 30 a fiecărei luni Sasseș Ungaria.

La sfârșitul lunii Decembrie acest an va apare:

Puterea Sufletească

PARTEA III-A

CULTURĂ. PUTERILE SOCIALE

DE

C. RĂDULESCU-MOTRU

Prețul lei 3,50

Cu această fascicolă se termină lucrarea: *Puterea Sufletească*. Prețul celor trei fascicole este lei 12. Abonații *Noii Reviste Române* au o scădere de 25% din acest preț, când lucrarea se va procura direct prin administrația revistei.

Pasta de dinți
HENȚIESCU
— — — — —
Cea mai igienică
și
antiseptică

DROGUERIE & PARFUMERIE
D. G. DIAMANDI

BUCUREȘTI

EAU DE COLOGNE

Grand Prix Expozițiunea Internațion. de Higienă
PARIS 1907

BIBLIOTECA ROMÂNEASCĂ
ENCICLOPEDIA SOCEC
Povestirile lui Mihail Eminescu
(Făt-frumos din Iaormă, La aniversarea, Cezara, Sărmanul Dionis)
Cu studii literare de MIHAIL DRAGOMIRESCU,
un portret și un indice rezumativ
No 9-10
BIBLIOTECA CULTURALĂ (autori români clasici)
COSTIN-P
PREȚUL 55 BANI

Studii Filosofice

IN SPECIAL :

Revistă pentru Cercetările de Psihologie

TEORETICE ȘI APLICATE LA :

ȘTIINȚA DREPTULUI, PEDAGOGIE ȘI SOCIOLOGIE

SUB DIRECȚIUNEA D-LUI

C. RADULESCU-MOTRU

Profesor la Universitatea din București

REDACȚIA :

BUCUREȘTI. — BULEVARDUL FERDINAND, 55

ABONAMENTUL ANUAL LEI 6.

Abonamentul anual cumulativ la „Studii Filosofice” și „Noua Revistă Română”, 15 Lei.

„AGRICOLA”

Societate Anonimă de Asigurări Generale în București
SEDIUL: STRADA SARINDAR, No. 2.

Capital Statutar Lei 4.000.000
Prima emisiune lei 2.500.000. Vârșafii Lei 2.000000

ASIGURARI IN RAMURELE :

Incendiu, Viață, Grindină, Transport și Accidente

Reprezentanța în București: STRADA DOAMNEI, No. 11

BOALELE INTESTINULUI

DIAREEA (LA COPIL ȘI BĂTRÂNI), DIZENTERIA COLICELE, FURUNCULOZA, ECZEMA ȘI TOATE BOALELE CE PROVİN DIN Infecțiunile intestinale SE TRATEAZĂ ADMIRABIL PRIN

LACTO FERMENT

(Bulion paralaetic)

APROBAT DE CONS. SANIT. SUPER.

ZILNIC PREPARAT PROASPĂT NUMAI LA

LABORATORUL Dr. ROBIN

5, Str. I. C. Brătianu 5. — Telefon.

Un flacon 2 lei. In provincie contra mandat 2,70

Cereți prospecte gratuit

CASA DE BANCA MARMOROSCH, BLANK & Comp.

BUCUREȘTI, STRADA LIPSCANI No. 8

Face tot felul de operațiuni de bancă

Anticipațiuni asupra valorilor în depozit și ori ce transacțiuni financiare

Emisiuni de scrisori de credit asupra tuturilor piețelor din Europa și America.